

Σάββα Αγουρίδη, *Τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στο δυτικό κόσμο*, εκδ. Φιλίστωρ, Αθήνα 1999, σσ. 199

Ενα κείμενο με νομικό περιεχόμενο, γραμμένο από θεολόγο, αποτελεί ήδη πρωτοτυπία. Όταν όμως πρόκειται για βιβλίο που εξετάζει την εξέλιξη της αρχής των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στο δυτικό κόσμο, γραμμένο με γλαφυρότητα και επιστημονική ενδελέχεια από συγγραφέα του κύρους του καθηγητή Σάββα Αγουρίδη, τότε πρόκειται για αληθινό απόκτημα της, φτωχής στον τομέα αυτόν, ελληνικής βιβλιογραφίας...

Ο συγγραφέας εξετάζει το αντικείμενο του από τη θεολογική σκοπιά, με την έννοια πως υποστηρίζει, με επιχειρήματα, ότι τα πρώτα νομοθετήματα που περιέχουν στοιχεία προστασίας των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων αφορούσαν την καθιέρωση της ανεξίτηρσκειας ή της ανοχής των ετεροδόξων και θεοπίστηκαν αρχικά στην Αγγλία την εποχή του Διαφωτισμού. Από αυτή τη σκοπιά εξεταζόμενο το ζήτημα σχετίζεται, λοιπόν, με τη θεολογία, χωρίς αυτό να περιορίζει το συγγραφέα ή να τον δεσμεύει στις αναζητήσεις του στο ελάχιστο.

Ο συγγραφέας ξεκινά την αναζήτησή του από την αρχαιότητα, ανιχνεύοντας τις πρώτες ενδείξεις για την αποδοχή ότι υκρίστανται Ανθρώπινα Δικαιώματα στη νομοθεσία των Αιγυπτίων, Βαβυλωνίων και Ελλήνων, όπου η θέσπιση αρχών διεθνούς και δημοσίου δικαίου εξασφάλιζε κάποια Ανθρώπινα Δικαιώματα. Οι Έλληνες φιλόσοφοι της κλασικής αρχαιότητας εξέτασαν τη σχέση του δικαίου

και της φύσης του ανθρώπου και βαθμιαία δημιουργήθηκε η πεποίθηση ότι υκρίστανται πανανθρώπινο δίκαιο, που βγαίνει μέσα από την κοινή ανθρώπινη φύση. Οι Σοφιστές, οι Επικούρειοι και σε μικρότερο βαθμό οι Στωικοί είναι αυτοί που διατύπωσαν τις περισσότερες απόψεις, αλλά ακόμη ασαφείς και αόριστες, για τους νόμους και τη θέση των πολιτών στην κοινωνία.

Αντίθετα, στα κείμενα της ύστερης αρχαιότητας δεν ανιχνεύεται κανένα ενδιαφέρον για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, χωρίς να εξαίρονται τα πρώτα χριστιανικά κείμενα. Κατά το συγγραφέα, τόσο στα βιβλία της Καινής Διαθήκης όσο και στα πατερικά κείμενα δεν υπάρχει κανένα σαφές και καθαρό στοιχείο που να αφορά τα Ανθρώπινα δικαιώματα. Παρά τις ελάχιστες, άλλωστε, περικοπές του Βασιλείου του Μεγάλου, του Αμβροσίου των Μεδιολάνων και του ιερού Αυγουστίνου, που αναφέρονται στη συνείδηση και στο ότι ο Θεός έπλασε τον άνθρωπο ελεύθερο αλλά αυτός με τις αμαρτίες του έγινε δούλος, η συμβολή του χριστιανισμού στην εμφάνιση και ανάπτυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων κατά τη νεότερη εποχή δεν υπήρξε ο αποφασιστικός παράγοντας.

Ο συγγραφέας, ο οποίος είχε αποκρούσει με παλαιότερες δημοσιεύσεις του απόψεις που διατυπώνουν άλλοι Έλληνες θεολόγοι, ότι δηλαδή οι νεότερες ατομικές ελευθερίες εδράζονται στο δόγμα της Χαλκηδόνας, είναι στο σημείο αυτό κατηγορη-

ματικός. Αντίθετα, εκπλήσεται για την απουσία εκ μέρους της Εκκλησίας ή των μοναχών οποιασδήποτε διαμαρτυρίας ή ένστασης για τη βάρβαρη και άδικη μεταχείριση από πλευράς της αυτοκρατορικής εξουσίας των διαφωνούντων ή αιρετικών της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.

Κατά το συγγραφέα, η εμφάνιση κατά τους νεότερους χρόνους της αρχής των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων ξεκινά από τη διαμάχη Προτεσταντισμού και Καθολικισμού, που έγινε η αφορμή να εμφανιστεί αρχικά το φαινόμενο της ανοχής και να αναγνωριστεί το δικαίωμα του άλλου να έχει διαφορετικές θρησκευτικές πεποιθήσεις. Πολύ συνέβαλαν στο σημείο αυτό οι πολυάριθμες προτεσταντικές αιρέσεις και από μια άλλη πλευρά η απόσπαση της Αγγλίας από την παπική εξουσία και η δημιουργία της Αγγλικανικής Εκκλησίας. Ο γόνιμος προβληματισμός, που δημιουργήθηκε τότε, γέννησε τις προϋποθέσεις για να διατυπωθούν οι αρχές της θρησκευτικής (αρχικά) ανοχής, να θεωρηθεί ότι η θρησκευτική πίστη είναι προσωπική και όχι συλλογική υπόθεση, και να φτάσουμε έτσι στη χαρταφυγή των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων, πολύ πριν από το έργο των Γάλλων διαφωτιστών, που έφτασαν στο ίδιο σημείο ξεκινώντας όχι από τη θρησκεία, αλλά από τη φιλοσοφία.

Σύμφωνα με το συγγραφέα, κατά το 17ο αιώνα αναπτύχθηκε στην Αγγλία ένας θεολογικής μορφής Ορθολογισμός, ο οποίος συνέβαλε πολύ στη διαμόρφωση μιας «θρησκείας του λόγου», στην οποία η αποκάλυψη έπαιζε δευτερεύοντα ρόλο και για την οποία η ρήση «το πιστεύω γιατί είναι απίστευτο» (credo quia incredibile) ήταν απαράδεκτη. Ο Ορθολογισμός αυτός συνέβαλε επίσης στην προαγωγή των αρχών της ανοχής και της ανεξίθρησκείας και δι' αυτών στη διατύπωση των πρώτων

στοιχείων για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα.

Στη Γαλλία και τη Γερμανία το κίνημα του Ορθολογισμού, που αναπτύχθηκε περίπου έναν αιώνα αργότερα, στηρίχθηκε στη φιλοσοφία και όχι τη θεολογία και πήρε γρήγορα πολύ πιο ριζοσπαστικές μορφές παρ' ότι στην Αγγλία, αλλά και πάλι κατά το 18ο αιώνα η πάλη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στις ευρωπαϊκές χώρες εξακολούθησε να περιστρέφεται ακόμη γύρω από θέματα θρησκείας και ανοχής.

Ο συγγραφέας τονίζει τη μεγάλη, αληθινά επαναστατική, τομή στην ιστορία των ανθρώπινων δικαιωμάτων, που αποτέλεσε η διακήρυξη των «Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη» από τη Γαλλική Επανάσταση, στα τέλη του 19ου αιώνα, επιμένει όμως ότι, παρά την τεράστια απήχηση που είχε η Διακήρυξη στη διαμόρφωση των πολιτικών και κοινωνικών σχέσεων σε όλες τις ηπείρους, υπήρξαν πολλές σημαντικές χώρες, όπως η Γερμανία και οι ΗΠΑ, όπου στην εξέλιξη και διαμόρφωση των αρχών των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων συνέβαλαν, παράλληλα με τη Διακήρυξη της Γαλλικής Επανάστασης, και επιδράσεις θεολογικού χαρακτήρα.

Το βιβλίο του καθηγητή κ. Αγουριδή κλείνει με ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον κείμενο που έχει τη θέση Επιλόγου και αφορά τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στην Ορθόδοξη Ανατολική Ευρώπη. Στο σημείο αυτό ο συγγραφέας είναι κατηγορηματικός: Ο Ορθόδοξος Ανατολικός χώρος της Ευρώπης έμεινε γενικώς έξω από τις πνευματικές συγκρούσεις, τις οικονομικές και κοινωνικές ανακατατάξεις της Δύσης και γι' αυτό τα Ανθρώπινα Δικαιώματα εξακολουθούν στον ανατολικό χώρο να θεωρούνται θέμα πολυτελείας. Φυσικά και η Ελλάδα, μολοντί επισήμως «ανήκει στη Δύση», δεν εξαιρείται από το χώρο αυτόν.

Δημήτρης Σαφραντάκος